

ДО ПИТАННЯ ПРО БАНКРУТСТВО ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ПІДПРИЄМСТВ З ДЕРЖАВНОЇ ЧАСТКОЮ ВЛАСНОСТІ

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, державні підприємства, мораторій, державне майно, арбітражний керуючий.

Сучасний бізнес функціонує в умовах, коли фактично неможливо передбачити негативні зміни у фінансовому становищі учасників майнових відносин, а недостатність оборотних коштів, що може статися у будь-який час, зазвичай має наслідком збільшення заборгованості перед кредиторами, що зрештою може призвести до банкрутства [1, с. 115].

Як зауважують дослідники, сучасне життя характеризується багатукладністю економічних відносин, кожен з елементів яких має власні, притаманні лише йому, мету і завдання, наявністю складних багаторівневих зв'язків між різними процесами і багатоманітністю форм і проявів, по суті, єдиної системи. Зазначене зумовлює необхідність наявності індивідуального правового поля для функціонування цих інститутів законодавства, яке врахувало б усі особливості виникнення, зміни та припинення правовідносин саме цієї сфери суспільного життя. З огляду на це чинним законодавством у сфері неспроможності та банкрутства передбачено певні особливості аналізованих процедур стосовно окремих категорій суб'єктів підприємницької діяльності [2, с. 150].

Вищезазначене можна повною мірою віднести до питання банкрутства державних підприємств та підприємств з державною часткою власності, яке належить до найбільш проблемних у сфері правового регулювання відносин неспроможності.

Теоретико-прикладне осмислення проблем відносин банкрутства і шляхів їх розв'язання здійснювалось такими вченими як А. Бутирський [3], О. Бірюков [4], Б. Грек [5], В. Джунь [6], В. Малига [7], Б. Поляков [8], П. Пригуза [9], О. Степанов [10]. Однак суттєві новації у правовому регулюванні відносин банкрутства, які відбулися останнім часом в Україні, потребують продовження досліджень у цій сфері, у тому числі щодо державних підприємств і підприємств з державною часткою власності.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності вдосконалення положень діючого законодавства щодо правового забезпечення відносин у сфері банкрутства державних підприємств та підприємств з державною часткою власності.

Як зауважує В.В. Джунь, явища доведення до банкрутства дуже поширені в Україні і зовні проявляються переважно як приховані форми приватизації. Слід зазначити, що стимули для доведення до банкрутства державних підприємств були закладені практикою приватизації, яка склалася в Україні в 1990-х роках і тривала аж до початку 2000-х років, оскільки на продаж чи в обмін на приватизаційні папери у цей період виставлялись, як правило, лише малорентабельні підприємства. Тож директорат державних підприємств на паях зі «своїми діловими партнерами» свідомо збільшував їх боргові зобов'язання. Такі дії щодо державних або квазідержавних підприємств мали наслідком не лише сумнівні приватизаційні угоди, а й руйнування цілісних майнових комплексів стратегічно важливих для держави об'єктів, різкого зростання безробіття тощо [6, с. 172].

Наявність негативних ефектів мораторію на примусову реалізацію майна державних підприємств і господарських товариств, у статутних фондах яких частка держави становить не менше 25 %, необхідність підвищення ролі держави в ході провадження у справах про банкрутство, використання процедури банкрутства в якості механізму «прихованої» приватизації державних підприємств обумовили необхідність подальшого вдосконалення норм чинного законодавства у сфері банкрутства державних підприємств та підприємств з державною часткою власності.

Така спроба була здійснена у Законі України від 22.12.2011 р. № 4212-VI «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [11]. Розробка цього Закону здійснювалася на підставі Концепції проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», яка була схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів від 22 листопада 2010 р. № 2138-р [12]. Вищезазначена Концепція зазначала необхідність передбачити особливості відновлення платоспроможності або банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутних капіталах яких частка держави становить понад 25 %. У першому варіанті Проекту Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», який було підготовлено Кабінетом Міністрів України, у ст. 87 теж передбачалися особливості банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 25 % [13]. Однак в остаточній редакції Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» розмір державної частки у майні підприємств, щодо банкрутства яких передбачено особливості, було збільшено до такої, що перевищує 50 %. Таким чином, суттєво зменшено частку підприємств з державною часткою власності, щодо яких можуть бути застосовані такі особливості банкрутства, як участь представників органа, уповноваженого управляти державним майном у роботі зборів та комітету кредиторів, призначенні та відстороненні керуючого санацією (ліквідаторів), погодженні плану санації (мирової угоди, переліку ліквідаційних мас) тощо, що важко оцінити позитивно.

В Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 22.12.2011 р. особливостям банкрутства державних підприємств і підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 %, присвячено окрему статтю. Так, ст. 96 цього Закону, по-перше, встановлює заходи щодо запобігання банкрутству державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 %. Так передбачено, що Кабінет Міністрів України вживає заходів для запобігання банкрутству державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 %, визначає оптимальні шляхи відновлення їх платоспроможності та координує дії відповідних органів виконавчої влади. Органи виконавчої влади приймають рішення щодо: доцільності надання державної підтримки неплатоспроможним підприємствам; розроблення заходів, спрямованих на забезпечення захисту інтересів держави і вибору оптимальних шляхів реструктуризації та погашення боргових зобов'язань; проведення аналізу фінансового стану боржника, його санації та погодження плану санації; доцільності виключення відповідних суб'єктів господарювання з переліку підприємств, що є об'єктами права державної власності, які не підлягають приватизації та застосуванню до них процедури санації чи ліквідації. З метою запобігання банкрутству державних підприємств та підприємств, у статутному

капіталі яких частка державної власності перевищує 50 %, передбачено можливість застосовування поруки.

По-друге, у ст. 96 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 22.12.2011 р. передбачено особливості порушення та здійснення провадження у справі про банкрутство державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 %. Вони стосуються необхідності підтвердження належності боржника до державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 %, при порушенні провадження у справі про банкрутство; залучення до участі у справі про банкрутство представників органу, уповноваженого управляти державним майном; залучення до участі у зборах кредиторів та роботи комітету кредиторів представників органу, уповноваженого управляти державним майном; участі органу, уповноваженого управляти державним майном, у призначенні керуючих санацією, ліквідаторів та погодженні плану санації, мирової угоди і переліків ліквідаційної маси (зміни і доповнення до них); обов'язку ліквідатора надавати державному органу з питань банкрутства відповідну інформацію для ведення Єдиного реєстру підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство тощо.

Наявність у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 22.12.2011 р. низки гарантій щодо попередження банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 %, та захисту їх прав під час провадження у справі про банкрутство можна віднести до позитивних новацій.

Одночасно можна відзначити, що положення нової редакції Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» щодо банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 %, не позбавлені певних недоліків.

Так, у ч. 8 ст. 96 зазначено, що у разі порушення провадження у справі про банкрутство державного підприємства або підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 %, участь у зборах кредиторів і роботі комітету кредиторів можуть брати з правом дорадчого голосу представники органу, уповноваженого управляти державним майном. Вищенаведене положення сформульоване таким чином, що дає можливість двозначного трактування питання про те, чи є участь представників органу, уповноваженого управляти державним майном у зборах кредиторів і роботі комітету кредиторів, правом уповноваженого органу або його імперативним обов'язком. Слід також зауважити, що ч. 14 ст. 96 Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 22.12.11 р., встановлюється, що органу, уповноваженому управляти державним майном, надсилаються копії судових рішень у провадженнях у справах про банкрутство не тільки державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 %, але і підприємств, на балансі яких перебувають об'єкти державної власності, що в процесі приватизації (корпоратизації) не увійшли до статутних капіталів цих підприємств. Таким чином, для уникнення двозначності у визначенні цього питання доцільно п. 8 ст. 96 Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 22.12.2011 р. викласти наступним чином: «У разі порушення провадження у справі про банкрутство державного підприємства або підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 %, участь у зборах кредиторів і роботі комітету

кредиторів з правом дорадчого голосу беруть представники органу, уповноваженого управляти державним майном».

Стаття 114 Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» має назву «Призначення та усунення арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) у справі про банкрутство». Однак ч.ч. 5 і 6 цієї статті містять положення про обов'язок арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатору) завчасно повідомляти орган, уповноважений управляти державним майном, про час, місце і порядок денний зборів кредиторів та засідань комітету кредиторів державного підприємства або підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 %, та обов'язок керуючого санацією щоквартально звітує перед органом, уповноваженим управляти державним майном, про виконання плану санації державного підприємства або підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 %. Логічніше було б розмістити ці норми у ст. 98 цього закону, яка безпосередньо присвячена правам та обов'язкам арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора).

Частиною першою ст. 114 Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 22.12.2011 р. встановлюється, що кандидатура арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) для виконання повноважень розпорядника майна визначається судом самостійно із застосуванням автоматизованої системи з числа осіб, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України. Однак у ч. 9 ст. 96 Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 22.12.2011 р. зазначено, що призначення керуючих санацією, ліквідаторів державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 %, здійснюється господарським судом за участю органу, уповноваженого управляти державним майном. Таким чином, у ч. 1 ст. 114 цього Закону доцільно встановити, що кандидатура арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) для виконання повноважень розпорядника майна визначається судом самостійно, а у випадках, встановлених Законом, — за участю органу, уповноваженого управляти державним майном, із застосуванням автоматизованої системи з числа осіб, внесених до Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України.

Сьогодні законодавець продовжує пошук оптимальних шляхів практичної реалізації закріплених у законодавстві [14] додаткових вимог та гарантії права власності Українського народу щодо банкрутства державних комерційних підприємств (про що свідчить, наприклад, прийняття Закону України «Про внесення зміни до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» щодо заборони на порушення справ про банкрутство гірничих підприємств» від 22.03. 2013 р. № 155-VII) [15].

Вищевикладені пропозиції в цілому сприятимуть практичній реалізації положень ч. 4 ст. 209 Господарського кодексу України про додаткові вимоги і гарантії щодо банкрутства державних комерційних підприємств та дозволять оптимізувати процедуру банкрутства державних підприємств і підприємств з державною часткою власності.

1. Бірюков О.М. Банкрутство багатонаціональних компаній: проблеми і судова практика / О.М. Бірюков // Вісник господарського судочинства. — 2008. — № 8. — С. 115–119.

2. Іорданов В.П. Колізії у законодавстві про банкрутство або різне застосування норми права судами України? / В.П. Іорданов // Вісник господарського судочинства. — 2008. — № 5. — С. 143–153.

3. Бутирський А.А. Правове регулювання заходів щодо відновлення платоспроможності боржника: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / А.А. Бутирський. — К., 2007. — 193 с.

4. Бірюков О. Місце законодавства про неспроможність у правовій системі країн із ринковою економікою / О. Бірюков // Вісник академії правових наук України. — 2000. — № 4. — С. 151–161.

5. Грек Б.М. Кримінально-правова відповідальність за фіктивне банкрутство та доведення до банкрутства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Б.М. Грек. — К., 2005. — 223 с.

6. Джузь В.В. Теоретико-прикладні проблеми реформування законодавства України про банкрутство: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.04 / В.В. Джузь. — К., 2009. — 499 с.

7. Малыга В.А. Правовое обеспечение санации и минимизации негативных последствий банкротства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / В.А. Малыга. — Донецк, 1999. — 164 с.

8. Поляков Б.М. Правовая проблема регулирования несостоятельности (банкротства): дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.04 / Б.М. Поляков. — Донецьк, 2003. — 436 с.

9. Пригуза П.Д. Проблеми предмета регулювання відносин неспроможності та банкрутства в Україні / П.Д. Пригуза // Вісник господарського судочинства. — 2011. — № 1. — С. 106–116.

10. Степанов А.А. Предупреждение банкротства в рамках производства по делу о банкротстве: теория и практика: монография / А.А. Степанов. — К.: КНТ, 2008. — 312 с.

11. Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: Закон України від 22 грудня 2011 р. № 4212-VI // Офіційний вісник України. — 2012. — № 5. — Ст. 164.

12. Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 листопада 2010 р. № 2138-р Київ // Урядовий кур'єр. — 2010. — 30 листоп. (№ 224).

13. Проект Закону України Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом (нова редакція) від 18 травня 2011 р. № 8531 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=40430.

14. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18–22. — Ст. 144.

15. Про внесення зміни до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» щодо заборони на порушення справ про банкрутство гірничих підприємств»: Закон України від 22 березня 2013 р. № 155-VII // Голос України. — 2013. — № 69 (від 10 квітня 2013 р.).